WIKIPEDIA

Finna lingvo

La **finna lingvo**, **suoma lingvo** aŭ *suomen kieli* (suoma lingvo, finne: *kieli* signifas lingvo, *suomi* signifas finna) estas aglutina lingvo el la finn-ugra lingvaro. Ĝi estas fore parenca al la hungara lingvo, pli proksime al la estona kaj samea lingvoj.

La finna estas unu el la oficialaj lingvoj de Finnlando (4,7 milionoj da parolantoj) kaj oficiala malplimulta lingvo en Svedio (300 000 parolantoj). Malnovaj grupoj de parolantoj de la finna lingvo ekzistas ankaŭ en Rusio, plejparte en Ingrio (dum la 20-a jarcento plejparte forpelita kaj asimiliĝinta), kaj norda Norvegio. Pli novaj finnolingvaj komunumoj troviĝas en Norda Ameriko (aparte en Usonaj ŝtatoj Miĉigano kaj Minnesota, nuntempe ankaŭ en Florido, kaj en Kanada provinco Ontario, en Rusia Karelio kaj Siberio (asimiliĝinta) kaj Estonio. Oni taksas, ke la finna entute havas 6 milionojn da parolantoj.

La lingva kodo estas `fi` respektive `fin` (laŭ ISO 639).

La finna alfabeto havas 29 literojn:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z, å, ä, ö

Tamen B kaj F aperas nur en pruntovortoj; C, Q, W, X, Z kaj Å ("sveda" O) estas tre maloftaj kaj aperas nur en fremdvortoj. Krome d praktike ne estas uzata en dialektoj, sed ja en norma skriba lingvo.

La finna (same kiel ekzemple la estona kaj hungara) ne havas apartajn pronomojn por *li* kaj *ŝi*. La unuanombra triapersona pronomo *hän* signifas simple *tiu homo* kaj ne indikas sekson.

La vortordo en la finna estas kutime S-V-O (subjekto - verbo - objekto).

Finna lingvo

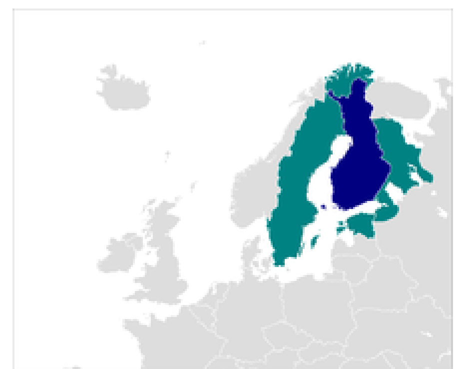
suomi

Parolata en	Finnlando Estonio Svedio Norvegio Rusio
Parolantoj	5 413 380
Denaskaj parolantoj	proksimume 5 milionoj
Skribo	latina alfabeto, skandinava brajlo
Lingvistika klasifiko	
Urala	
Finn-ugra	
Finno-perma	
Finna	
Oficiala statuso	
Oficiala lingvo en	Finnlando Eŭropa Unio
Reguligita de	Institute for the Languages of Finland
Lingva statuso	1 sekura
Lingvaj kodoj	
Lingvaj kodoj	
ISO 639-1	fi
ISO 639-2	fin
ISO 639-3	fin
SIL	FIN
Glottolog	finn1318
Angla nomo	Finnish
Franca nomo	finnois
Vikipedio	

Enhavo

Historio

La finnan skriban lingvon Mikael Agricola (16-a jarcento) bazis sur la modeloj de la sveda, germana kaj latina lingvoj. Tamen dum longa tempo en la finna ne aperis multe da literaturo, preskaŭ nur religiaj tekstoj kaj administraj komunikaĵoj.



Bluo: oficiala lingvo
Blu-verdo: parolata de minoritato

La sveda lingvo restis la sola oficiala lingvo de Finnlando ankaŭ post kiam la teritorio de Finnlando fariĝis aŭtonoma parto de Rusio en 1809. Nur en 1863 estis akceptita leĝo laŭ kiu la finna fariĝos oficiala lingvo post periodo de 20 jaroj. En la 19-a jarcento stabiliĝis ankaŭ finnolingva gazetaro kaj senreligia literaturo kaj la finna komencis esti uzata en duagradaj kaj superaj lernejoj.

En tiu periodo okazis t.n. dialekta batalo dum kiu la malnova norma lingvo, kiu baziĝis al sud-okcidentaj dialektoj, ricevis pli da elementoj el aliaj dialektoj, ankaŭ el orientaj dialektoj kaj formiĝis literatura lingvo, kiu ne apartenas al iu el dialektoj.

Kelkaj utilaj finnaj vortoj kiel ekzemploj

kyllä = jes

ei = ne

anteeksi = pardonon

katu = strato

pysäkki = bushaltejo

rautatieasema = trajnstacidomo

keskusta = centro

määränpää = destino

kielletty = malpermesata



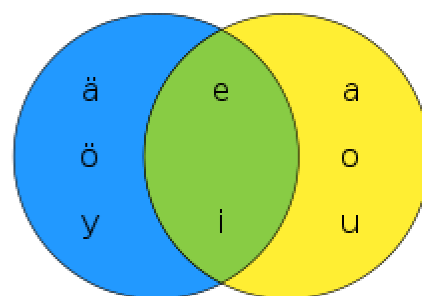
Surstrata signalo en la finna lingvo (Lahtio).

Specimeno: La Patro Nia

> Isä meidän, joka olet taivaissa.
> Pyhitetty olkoon sinun nimesi.
> Tulkoon sinun valtakuntasi.
> Tapahtukoon sinun tahtosi myös maan päällä niin kuin taivaassa.
> Anna meille tänä päivänä jokapäiväinen leipämme.
> Ja anna meille anteeksi velkamme,
> niin kuin mekin annamme anteeksi velallisillemme.
> Äläkä saata meitä kiusaukseen,
> vaan päästä meidät pahasta.
> (Sillä sinun on valtakunta
> ja voima ja kunnia iankaikkisesti.)
> Aamen.

Vokala harmonio

Same kiel ekz. la hungara kaj turka lingvoj, la finna posedas vokalan harmonion. La finna vokala harmonio signifas, ke oni ne povas miksi antaŭajn vokalojn (ä, ö, y) kaj malantaŭajn vokalojn (a, o, u) en sama vorto (krom en kunmetitaj vortoj).



Venn-a diagramo de la vokalharmonia sistemo de la finna.

E kaj i estas neŭtralaj vokaloj, kvankam ili estas antaŭaj. E povas esti malpli antaŭa en la vortoj, kioj enhavas ä:n, ö:n aŭ y:n, sed tio ne havas sencon por kompreno.

Pro tio, multaj finaĵoj havas du formojn: ekzemple, -*ssa*/-*ssä* signifas “en” (sen movo). Oni diras: *taloss**a*** (en domo) kaj *metsäss**ä*** (en arbaro). Kiam vorto enhavas nur neŭtralajn vokalojn, oni uzu la antaŭvokalan formon. En kunmetitaj vortoj, oni konsideru la vokalojn de la lasta elemento.

Gramatiko

Verboj

La finna havas konjugaciojn. Jen ekzemploj de prezencaj verboj.

Persono		Pronomo	Olla (esti)	Puhua (paroli)	Etsiä (serĉi)
Ununombra	1-a	minä	ole**n**	puhu**n**	etsi**n**
	2-a	sinä	ole**t**	puhu**t**	etsi**t**
	3-a	hän, se[1]	**on**	puh**uu**	ets**ii**
Multenombra	1-a	me	ole**mme**	puhu**mme**	etsi**mme**
	2-a	te	ole**tte**	puhu**tte**	etsi**tte**
	3-a	he, ne[2]	**ovat**	puhu**vat**	etsi**vät**

[1] *Hän* signifas "li/ŝi", kaj *se* signifas "ĝi".
[2] *He* estas multenombra *hän*, *ne* estas multenombra *se*.

La triapersonaj pronomoj estas devigaj, sed oni povas forlasi la unua- kaj duapersonajn.

Nea verbo

Por fari nean frazon, la finna uzas nean helpverbon. Post ĝi oni uzas la verbon, kiun oni volas nei: oni trovas la formon de la verbo prenante la unuapersonan formon kaj forigante la finan -*n*. Ekzemple, "mi ne parolas" estas: "*minä en puhu*". La konjugacio de la verbo estas jena.

Persono		Pronomo	Verbo
Ununombra	1-a	minä	en
	2-a	sinä	et
	3-a	he, se	ei
Multenombra	1-a	me	emme
	2-a	te	ette
	3-a	he, ne	eivät

Demandoj

La vorton "ĉu" oni tradukas per sufikso -*ko*/-*kö*. Oni komencas la frazo per la vorto, pri kiu oni volas demandi, kaj oni aldonis al ĝi tiun sufikson. Ekzemple :

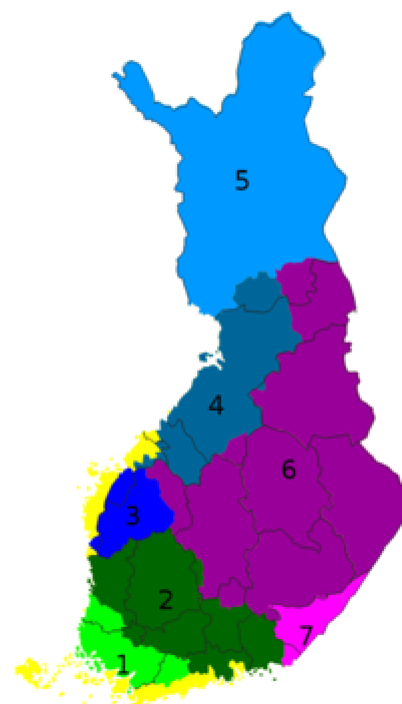
- *Hän osti sen eilen.* Li (aŭ ŝi) aĉetis ĝin hieraŭ.
- *Osti**ko** hän sen eilen?* Ĉu li aĉetis ĝin hieraŭ?
- *Hän**kö** osti sen eilen?* Ĉu li aĉetis ĝin hieraŭ? (La demando estas pri "li".)
- *Sen**kö** hän osti eilen?* Ĉu tion li aĉetis hieraŭ?
- *Eilen**kö** hän osti sen?* Ĉu hieraŭ li aĉetis ĝin?

Dialektoj

La finna lingvo havas naŭ bazajn dialektojn kiu grupiĝas al du grupoj: okcidentaj (sur la mapo numeroj 1-5) kaj orientaj dialektoj (numeroj 6-7). En la flavaj teritorioj estas parolataj aliaj lingvoj, okcidente la sveda, oriente la karela, sud-oriente la rusa, sude la estona kaj norde la samea.

1. Sud-okcidentaj dialektoj

Ili estas relative multe proksimaj al la estona lingvo, ekzemple apud la longaj kaj mallongaj vokaloj, tiuj dialektoj havas ankaŭ meze longajn vokalojn. Sudokcidentaj dialektoj havas ankaŭ multajn fremdvortojn el la ĝermanaj lingvoj.



Ĉefaj dialektoj de la finna en regionoj kie ili estis parolataj ĉ. jaro 1900. La mapo montras ankaŭ eksajn kaj nunajn landlimojn kaj limojn de regionoj.

2. Tavastiaj dialektoj

Tavastiaj dialektoj estas parolataj en suda, interna parto de okcidenta Finnlando. La grupo estas interne relative ne-unueca.

3. Sud-ostrobotniaj dialektoj

Tre unueca grupo da dialektoj, kiu estas parolataj en malgranda regiono en okcidenta Finnlando.

4. Mez- kaj nordostrobotniaj dialektoj

Tiuj ĉi dialektoj estas parolataj en regionoj Meza Ostrobotnio kaj Norda Ostrobotnio. Ili havas multajn trajtojn el orientaj dialektoj, kvankam kutime ili estas kalkulitaj en la grupo de okcidentaj dialektoj. En Meza Ostrobotnio ĉiu rivera valo havas sian distingeblan dialekton.

5. Ekstrem-nordaj dialektoj

Tiuj dialektoj estas parolataj en vasta regiono kiu etendiĝas ĝis norda Svedio kaj Norvegio. En Norda Svedio la loka dialekto estas kalkulata nuntempe aparta lingvo kiun la lokanoj nomiĝas *Meän kieli* (nia lingvo), sed pri kiu oni uzas ankaŭ nomon **tornival-finna**. En Norvegio estas uzata nomo **kvena lingvo**. Ekstrem-nordaj dialektoj havas trajtojn kaj el okcidentaj kaj orientaj dialektoj.

6. Savoaj dialektoj

Savoaj dialektoj havas plurajn subgrupojn kaj ili estas parolataj en vasta geografia teritorio. Ankaŭ malaperintaj dialektoj de arbar-finnoj en Meza Svedio apartenis al tiu ĉi grupo. Savoaj dialektoj estas tre kreemaj kaj havas plurajn priskribajn vortojn kaj esprimojn.

7. Sud-orientaj dialektoj

Sud-orientaj dialektoj (foje oni nomas ilin ankaŭ kareliaj dialektoj, tamen ne temas pri karela lingvo) estas parolataj en sud-orienta Finnlando. Nuntempe ilia teritorio estas relative malgranda sed antaŭ la dua mondmilito ili estis parolataj ankaŭ en Karelia terkolo kaj en Ingrio.

Famaj finnolingvaj aŭtoroj

Aleksis Kivi - Elias Lönnrot - Mika Waltari - Arto Paasilinna, Ulla-Lena Lundberg, Anja Snellman.

Finnaj vortoj en Esperanto

saŭno, suoma (1), lirli (2), kantelo (3), runo (4), madala (5), raŭmismo (6)

Notoj:

(1) “finna” ĝermandevenas
(2) sono de rivereto, uzata interalie en la Esperanta traduko de Kalevala
(3) finna liuto
(4) vers-tipo
(5) poezia neologismo signifanta "malprofunda" aŭ "neprofunda" (laŭ la finna 'matala'), uzita en tankao de Arthur Dawson Foote en ambaŭ eldonoj de Esperanta Antologio
(6) Laŭ la devenurbo Rauma.

Vidu ankaŭ

Sisu (koncepto) : tipa finna koncepto

Nord-samea lingvo

Oficialaj lingvoj de Rusio	
Tutŝtata oficiala (ŝtata) lingvo	rusa (→)
Lingvoj oficialaj (ŝtataj) en federaciaj subjektoj	abaza · avara · agula · adigea · azerbajĝana · sudaltaja · baŝkira · burjata · dargva · inguŝa · kabarda-ĉerkesa · kalmuta · karaĉaja · komia · kumika · laka · lezga · nogaja · maria · mokŝa · oseta · rutula · tabasarana · tatara · tata · tuva · udmurta · ĥakasa · caĥura · ĉeĉena · ĉuvaŝa · erzja · jakuta
Lingvoj kun oficiala statuso	vepsa · dolgana · kazaĥa (→) · karela · komipermjaka · mansa · neneca · selkupa · finna · ĥanta · ĉukĉa · evenka · evena · jukagira